

WAT MAAKT HET LEVEN DE MOEITE WAARD?

Schrijfster en bioloog Arita Baaijens (65) trok twintig jaar lang door de woestijn. „Leven met de natuur is niet altijd zo romantisch als het klinkt, maar van ogenschijnlijk eenvoudige, zintuiglijke ervaringen, kun je zielsgelukkig worden.”

Door onze redacteur **Gemma Venhuizen** Foto **Annabel Oosteweeghel**

‘Het gebaande pad is geen recept voor geluk’

Als student milieubiologie kwam Arita Baaijens (65) eens een jaar lang in het Amstelpark, in Amsterdam, op bezoek bij steeds weer dezelfde kastanjeboom. „Week in week uit. En doordat ik die boom van zo dichtbij meemaakte, vielen me kleine veranderingen op. Knoppen die steeds groter werden. De eerste bladeren. Een eekhoorn die op bezoek was geweest. Dingen waar je normaal gesproken niet bij stilstaat.”

Nu, ruim veertig jaar later, wandelen we door datzelfde park. Misschien is de boom inmiddels gekapt, misschien lopen we er - diep in gesprek - per ongeluk aan voorbij. Maar in dat wekelijkse kastanjebezoek lag mogelijk al de kiem voor iets wat ze zich, de afgelopen decennia, als ontdekkingsreiziger steeds meer eigen heeft gemaakt: zich verbinden met de natuur. „Niet dat ik er destijds al op die manier over nadacht. Ik bekeek de natuur toen nog met een puur wetenschappelijk blik. Van woorden als ‘bezieling’ moest ik niets hebben, veel te zweverig.”

Inmiddels is haar blik verruimd. Sterker nog: in haar nieuwe project ‘Taal voor de Toekomst’ gaat ze, met behulp van een zelflerende ‘taalmachine’, juist op zoek naar woorden om de natuur zelf te laten spreken.

De zoektocht naar een eigen taal speelt een terugkerende rol in het leven van Arita Baaijens. Opgegroeid in een gereformeerd gezin op de Veluwe, merkte ze al vroeg dat de taal van het geloof niet de hare was. Het vocabulaire van de wetenschap lonkte: duidelijk, precies, rationeel. Maar toch bleef er iets knagen. Uiteindelijk besloot ze haar baan als milieubioloog te verruilen voor een leven als avonturier. Tijdens jarenlange solotrektochten door de woestijn leerde ze communiceren met kamelen én met zichzelf.

Dat is nogal een carrièreswitch. „Na mijn eerste lange trektocht door Egypte, op mijn 32ste, paste mijn baan in Nederland me niet meer. De keuze voor een bétastudie was deels pragmatisch: mijn ouders scheidden toen ik in mijn eindexamenjaar zat, en ik besloot toen een opleiding te kiezen waarmee ik in ieder geval mijn eigen brood kon verdienen. Maar nadat ik maandenlang in de woestijn had geleefd, voelde mijn terugkeer als een keurslijf, vol verwachtingen van anderen. Onze maatschappij zit zo in elkaar dat we allemaal in kleine ondernertjes zijn veranderd: je moet doelen halen, meedraaien in de ratrace.”

En dus vertrok ze opnieuw naar de woestijn. Twee decennia lang maakte ze maandenlange trektochten met kamelen,

onderbroken door kortere periodes in Nederland. Later volgden expedities naar het Altai-gebergte, op de grens tussen Rusland, China, Mongolië en Kazachstan, en naar Papoea-Nieuw-Guinea. „Nog altijd moet ik af en toe verdwijnen, weg”, zegt ze. „Het liefst ben ik vijf maanden per jaar op reis. Leven met de elementen is niet altijd zo romantisch als het klinkt - zandstormen, kamelen die niet meewerken - maar tegelijkertijd kun je van ogenschijnlijk eenvoudige, zintuiglijke ervaringen zielsgelukkig worden.”

ER KUNNEN MEERDERE WERELDEN, MEERDERE WERKELIJKHEDEN NAAST ELKAAR BESTAAN

Ze blijft stilstaan bij een paar narissen. „Dat vind ik zo mooi, dat die bloemen er gewoon zijn. Ze bloeien zonder target, zonder indruk te willen maken. Dat is troostrijk, dat de wereld niet in elkaar zit zoals ons economisch model. Niet alles hoeft nut te hebben en gerationaliseerd te worden. De Portugese dichter Fernando Passoa schreef ooit iets wat daar prachtig bij aansluit: ‘Ik heb geen filosofie, ik heb zintuigen.’”

Uit je hoofd, in je lijf?

„Na mijn biologiestudie ben ik Argentijnse tango gaan dansen. Opeens moest ik me uitdrukken zonder woorden. Tijdens het dansen kwamen er allerlei gevoelens naar boven - tranen vloeiden, verlangens kregen vorm. Maar wat ik óók leerde: dat je in die drie minuten - tot de muziek ophoudt - een eigen wereld kunt creëren. Ik was in die tijd een felle feminist, ik vond het aanvankelijk moeilijk om me door mijn danspartner te laten leiden, om hoge hakken aan te trekken, om me in een kokerrok te wurmen... Pas na verloop van tijd beseft ik dat het een rol was die ik kon aannemen, zonder meteen mijn hele identiteit te verliezen. Dat inzicht voelde als een enorme bevrijding. Je hoeft niet alléén wetenschapper te zijn, of alléén filosoof of kunstenaar. Er kunnen meerdere werelden, meerdere werkelijkheden naast elkaar bestaan.”

Welke rol speelt taal daarin?

„In veel woorden zit een waardeoordeel ingebakken, en dat maakt het moeilijk om tussen zienswijzen te switchen. Technologie, vernieuwing, multimediaal - dat is de taal van deze tijd. Woorden als inheems en traditioneel hebben al snel een sneue bijklank. Echt ruimte voor invloeden uit andere culturen is er niet. Als iemand over natuurgeesten vertelt, dan is de eerste gedachte: ja, hij zegt wel natuurgeesten, maar eigenlijk bedoelt hij

natuurlijk iets heel anders. Dat sceptische stemmetje is ons met de paplepel ingegoten, ik hoor het zelf ook regelmatig in mijn hoofd. Maar het is een verarming dat we onze eigen ideeën als een dwingende monocultuur willen verspreiden, in plaats van open te staan voor denkbeelden die niet de onze zijn.”

VOOR EEN VERBINDING MET DE NATUUR ZIJN ZINTUIGLIJKE ERVARINGEN ESSENTIEEL

Ze geeft nog een voorbeeld. „In onze samenleving hebben we vrijheid heel hoog in het vaandel staan. Dat is mooi, maar het geeft ook verwarring. Wij hebben bijvoorbeeld geen duidelijke punten meer waarop je van kind, volwassene wordt. In het Altai-gebergte is dat veel meer afgebakend. Daar gaan ze ervan uit dat je om de twaalf jaar in een nieuwe fase komt. Tot je twaalfde ben je kind, tot je vierentwintigste ben je jongvolwassene, enzovoort. Het overgangsjaar tussen twee fasen heet het jaar van de slang, omdat je je oude huidje als het ware afgooit. In zo’n jaar kun je in een diepe crisis belanden, om daarna geluiterd de nieuwe fase in te gaan.”

Crisis schept ruimte voor verandering?

„Dat geloof ik zeker. Hoe dieper de crisis, des te substantiëlere de verandering. Zelf ging ik ook door een diep dal toen ik na twintig jaar merkte dat de woestijn en ik uit elkaar waren gegroeid. Het asfalt rukte op, de eindeloze horizon verdween. Maar uiteindelijk merkte ik dat het ook goed was. Dat ik wat ik te leren had van de woestijn - de leegte, het alleen zijn, de confrontatie met de grote levensvragen als: ‘Wie ben ik?’ - had doorvoeld. Dat hoefde ik niet nog eens te herhalen. En zo kwam er ruimte voor een nieuw avontuur: de Altai. Daar ging ik in gesprek met sjamanen over de manier waarop zij naar de wereld kijken, over hun geloof in een bezielde natuur. Ik ergerde me in het begin mateloos aan ze, maar toch keerde ik steeds weer bij ze terug. Blijkbaar had ik daar wat te leren.”

Van innerlijke monoloog in de woestijn naar dialoog.

„Alleen zijn in de woestijn vond ik geweldig, maar dat betekent niet dat ik ook altijd alleen wil zijn. De filosoof Theo de Boer heeft dat eens mooi omschreven: als je het licht wil onderzoeken, moet je in het donker staan. Af en toe loont het om ergens uit te stappen, zolang je ook weer terugkomt om het geleerde toe te passen. Ik vind het ook iets treurigs hebben dat zoveel mensen in een stad als Amsterdam allemaal in individuele hokjes wonen. Het

is goed om voor de mensen om je heen te zorgen, mensen om wie je geeft, ook mensen die soms het bloed onder je nagels vandaan halen. Je tot elkaar te verblijden. Een gezin is niets voor mij, ik heb nooit de wens gehad om te trouwen of kinderen te krijgen, maar er zijn natuurlijk allerlei samenlevingsvormen denkbaar. Ik woonde ooit in een woongroep, dat was voor mij de ideale vorm.”

Op een picknickbank in de zon drinken we verveinethee, die ze heeft meegenomen in een thermosfles. Daarna doen we een oefening die ze in haar boek *Paradijs in de Polder* beschrijft: met je ogen dicht een boom bevoelen. „Net zo lang tot je denkt dat je hem kent. En daarna kijk je met open ogen of je diezelfde boom terug kunt vinden.”

Voor een verbinding met de natuur zijn zintuiglijke ervaringen essentieel, leerde Baaijens in de Altai. „Na al die omzwervingen wilde ik weleens ontdekken of het Nederlandse landschap óók wat te vertellen heeft. Zo ontstond mijn boek *Paradijs in de Polder*. En al schrijvende beseftte ik dat er in die hokjesnatuur van ons volop bezieling is, maar dat het ons aan de woorden ontbeert om dat te benoemen.”

We hebben een rijkere taal nodig?

„Een ‘herwilderde’ taal. Niet alleen met nieuwe woorden, maar ook met een heel nieuwe grammatica. In het IJslands kun je aan de woordvorm bijvoorbeeld al horen of iets zich ten noorden of ten zuiden van een andere plek bevindt. Dat geeft een gevoel van verbondenheid met die plek. In het Perzisch kun je door een bepaalde uitgang te gebruiken aangeven of een voorwerp bezield is. De schrijver Mohammed Benzakour leerde me dat er in het Riffijns een mooi berberwoord bestaat voor vissers: die ‘verzeëen’ - ze worden zoals de zee. En in de Middeleeuwen gebruikten we veel vaker ‘mij’ dan ‘ik’: mij overkomt, mij dunkt... Taal kan relaties benadrukken, en zo ging ik me interesseren voor wat taal met je geest kan doen. Want wie weet kun je door de taal te veranderen denksporen verleggen, of beleid veranderen.”

Zo ontstond het idee voor Taal voor de Toekomst. In dat project wil Baaijens twee stemmen laten horen: die van de zee en die van de beleidsmaker. Die stemmen worden gecreëerd met behulp van algoritmes: de stem van de beleidsmaker krijgt input uit beleidsnota’s, en die van de zee is gebaseerd op teksten uit romans, gedichten, enzovoort. „Door die twee stemmen met elkaar in

Ik heb geen idee waarom we op aarde zijn

gesprek te laten gaan, ontstaan er hopelijk allerlei nieuwe ideeën. Welke precies, daar laat ik me ook graag door verrassen.”

Het loslaten van de controle, zoals u bij de tango al leerde.

„Dat vind ik ook zo mooi aan het leven: elke seconde kan het weer een andere wending nemen. Door één opmerking, één ontmoeting, één gebeurtenis. Dan is het de kunst om daar volmondig ‘ja’ tegen te zeggen. Ik bewandel in mijn leven geen ideaal pad, soms maak ik flinke omwegen. Maar dat hoort erbij. Af en toe moet je je kop stoten, dingen zelf ondervinden. Het gebaande pad is geen recept voor geluk. Als je het leven vol aangaat, heeft alles zijn uitdagingen. Een andere route is er niet, althans niet voor mij. Ik noem mezelf ontdekkingsreiziger, en dat is niet alleen omdat ik fysiek op zoek ga naar onontgonnen terrein. Het heeft er ook mee te maken hoe je de wereld beschouwt, of je openstaat voor nieuwe dingen. Of je het onbekende durft te omarmen.”

Geeft dat ook zin aan het leven?

„Als ik de keus had zou ik liever gewoon getrouwd zijn en een goed inkomen hebben en alles doen zoals het hoort, heus waar. Dan zou ik zingeving halen uit het geloof, of uit het moederschap. Maar voor mijn gevoel kán ik niets anders doen dan wat ik doe. Dan zou ik tegen mijn natuur ingaan.”

HET LEVEN DRAAIT OM LEVEN NAAAR DE MOGELIJKHEDEN DIE IN JE ZITTEN

Dit weekend was ze op stap met een vriendin die ze al kent vanaf haar twaalfde. Ze komen allebei uit hetzelfde gereformeerde milieu, ze zijn allebei biologie gaan studeren. Maar de vriendin is priester geworden, is jong getrouwd, heeft kinderen gekregen, en Baaijens is de wereld ingetrokken. „We beschouwen elkaar in elkere zin als onze misseende helft. Door elkaar te blijven volgen zien we hoe het óók had kunnen zijn. Nu zei die vriendin tegen mij: ‘Je doet alsof je totaal nuchter en rationeel in het leven staat, maar in feite zoek je steeds opnieuw naar de essentie van het leven.’ Ik heb geen idee waarom we op aarde zijn, het bestaansmysterie zal ik nooit oplossen, maar ik denk wel dat het leven erom draait te leven naar de mogelijkheden die in je zitten. Vergelijk het met de narcis die we zagen: waarom komt daar een geel bloemetje uit? Dat is de essentie van die narcis. Die wordt nooit een sneeuwklukje.”

Op taalvoordetoekomst.nl en aritabaaijens.nl is informatie te vinden over het project Taal voor de Toekomst en over de diverse boeken die Baaijens heeft geschreven.

Over deze serie

We leven, zo goed en zo kwaad als het gaat. Maar wat maakt het de moeite waard? Niemand die het definitieve antwoord kan geven, maar menigeen heeft er ideeën of zelfs sterke gevoelens over. Daarnaast vragen we in deze serie kunstenaars, schilders, dichters, musici en wetenschappers.